

УДК 630*18; 630*228.7;630*228.8

Л. В. ДЕМ'ЯНЕНКО*

**СТАН ЛІСОВИХ КУЛЬТУР ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРИРОДНОГО ПОНОВЛЕННЯ
ЛІСІВ В УМОВАХ НОВГОРОД-СІВЕРСЬКОГО ПОЛІССЯ**

ДП «Новгород-Сіверська лісова науково-дослідна станція»

Представлений аналіз фондів матеріалів 5 державних лісгоспів Новгород-Сіверського Полісся за період 1995–2012 рр., які відбивають площі створених лісових культур та площі природного поновлення на перелогах. Проаналізовано матеріали про стан лісових культур Шосткинського лісового господарства за період 1998–2004 рр. Наведено результати дослідження природного поновлення Новгород-Сіверського Полісся.
Ключові слова: Новгород-Сіверське Полісся, лісові культури, природне поновлення, породний склад, кореневі гнилі, шкідники лісу.

Вступ. Погіршення санітарного стану лісів у результаті зниження їхньої біологічної стійкості та значні площі загиблих культур різного віку та породного складу за останні 15–20 років зобов'язують лісівників переглянути інструкції та рекомендації щодо створення штучних лісів у всіх природних зонах України, особливо це стосується Українського Полісся. У Карпатах штучне відновлення лісів становить 62 % площі лісовідновлення і лісорозведення, у Поліссі – 78 %, у Лісостепу – 92 %, у Степу – 96 % [10].

Дослідженнями А. Ф. Дудко [6] за матеріалами лісовпорядкування чотирьох лісгоспів Новгород-Сіверського Полісся встановлено, що в лісовому фонді нині значно переважають штучно створені ліси: із загальної площі земель, вкритих лісом (109,15 тис. га), лісові культури займають 68 %, природні ліси – 32 %. Породний склад природних та штучних лісів також має суттєві відмінності: серед природних деревостанів соснові займають менше половини 47,3 %, решта представлені березовими (24,2 %), дубовими (12,8 %), вільховими (5,6 %), осиковими (5,1 %) та іншими (5 %). У групі штучних насаджень частка сосни є майже удвічі більшою (82,3 %), ніж у природних деревостанах, що зумовлено спрямованістю ведення лісового господарства на відтворення сосни як головної породи у більшості ТЛУ.

За ствердженнями дослідників лісової справи [3, 8, 9, 15], в умовах свіжих суборів Київського, Чернігівського та Новгород-Сіверського Полісся неврожайних років у нормальних соснових деревостанах не буває. Для успішного поновлення сосни найбільше значення має вологість протягом весняно-літнього періоду, менше – обробіток ґрунту і обнасінення. Найкращими умовами для природного відновлення сосни у Поліссі вважаються лісосіки завширшки до 50 м (при напрямку рубки зі сходу на захід), вікна групово-вибіркових та смуги смугово-поступових рубок на притінених стінами лісу ділянках із різнотравним покривом. Збільшення обсягів природного відтворення лісів вимагає прогнозування насінношення, проведення спеціального обробітку ґрунту: на задернілих вирубках – борознами із відстанню між центрами 3м; на свіжих незадернілих вирубках – дискуванням смугами або суцільним; своєчасного проведення освітлення підросту від затінення листяними породами [8, 9, 15].

На території Житомирського Полісся встановлені певні категорії лісових насаджень, зруби яких можуть успішно відновлюватися цінними деревними породами (сосною та дубом) природним шляхом. Насамперед це середньоповнотні чисті або мішані сосняки (відносна повнота 0,5–0,6) із рідким трав'яним покривом (верес (*Calluna vulgaris* (L.) Hill.), брусниця (*Vaccinium vitis-idaea* L.), зелені мохи), де відбувається попереднє поновлення сосни, та свіжі зруби із мертвим трав'яним покривом після рубань високоповнотних сосняків (ТЛУ – А₂, В₂₋₃). Природне відновлення дуба насінневим шляхом можливе у мішаних насадженнях сосни й дуба та в чистих дубняках за повноти насаджень 0,6–0,7 у ТЛУ С₂, Д₂ із рідким підліском і переважанням у трав'яному покриві яглиці (*Aegopodium podagraria* L.) [1].

* © Л. В. Дем'яненко, 2015

Мета роботи – аналіз якості лісових культур та вивчення життєздатності самосіву основних лісоутворювальних порід у різних екотопах лісового фонду та земель сільськогосподарського призначення (перелогів) Новгород-Сіверського Полісся.

Матеріали та методи дослідження. Зібрано і проаналізовано такі дані: фондові матеріали 5 державних лісових господарств Новгород-Сіверського Полісся за період 1995–2012 рр., які відбивають площі створених лісових культур та часткових культур у лісовому фонді та площі природного поновлення на перелогах; матеріали про створення і стан лісових культур Шосткинського лісового господарства за період 1998–2004 рр. на землях сільськогосподарського користування; результати дослідження природного поновлення Новгород-Сіверського Полісся; електронну базу даних насаджень сосни звичайної в осередках кореневої губки Чернігівського ОУЛМГ. Поліська провінція; довідку Управління агропромислового розвитку в Новгород-Сіверському районі за 2001–2013 рр.; довідку Управління агропромислового розвитку в Чернігівській області, 2013. Пробні площі в природних молодняках закладені згідно із СОУ 02.02-37-476:2006. Використано статистичний метод досліджень, методи часового та економічного аналізу матеріалів лісовпорядкування.

Результати дослідження. За матеріалами лісовпорядкування [16–20] протягом вісімнадцяти років у 5 лісових господарствах Новгород-Сіверського Полісся створено 10654,2 га лісових культур. Із них переведено до земель, вкритих лісовою рослинністю, майже 6868 га, що становить 64,4 %. Майже 48 % площ створених культур переведені до вкритих лісовою рослинністю земель за другим класом якості, 30 % – за третім, і лише 20 % (п'ята частина) – за першим (табл. 1).

Таблиця 1

Площі лісових культур, створені на землях Новгород-Сіверського Полісся протягом 1995 – 2012 рр.

Назва лісових господарств державної форми власності	Створено культур, га	Переведено, га/%				Списано, га	Залишилися не переведеними, га
		усього, га	у тому числі за класами якості, га				
			1	2	3		
Новгород-Сіверське	1999,0	1727,4	<u>358,0</u> 20,7	<u>788,1</u> 45,7	<u>581,3</u> 33,6	<u>98,4</u> 5,7	665,9
Семенівське	2201,2	1386,5	<u>386,1</u> 27,8	<u>723,1</u> 52,2	<u>277,3</u> 20,0	–	814,7
Свеське	2301,0	1664,0	<u>215,0</u> 12,9	<u>984,0</u> 59,2	<u>465,0</u> 27,9	–	635,0
Середино-Будське	1657,0	1115,0	<u>310,0</u> 27,8	<u>507,0</u> 45,5	<u>298,0</u> 26,7	<u>5,0</u> 0,4	5,0
Шосткинське	2194,0	975,0	<u>230,0</u> 17,6	<u>278</u> 21,2	<u>467,0</u> 35,6	<u>186</u> 14,2	683,0
Разом	10654,2	<u>6867,9</u> 100	<u>1499,1</u> 21,8	<u>3280,2</u> 47,8	<u>2088,6</u> 30,4	<u>289,4</u> 4,2	2803,6

В умовах свіжого та вологого борів переважає сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.), склад порід під час переведення у землі, вкриті лісовою рослинністю, такий: 10Сз, 9Сз1Бп, 8Сз2Бп; у свіжих та вологих суборах – 7Сз3Бп, 8Сз2Бп; у свіжих та вологих сугрудах переважає ялина європейська: 10Яле, 7Бп3Яле. Більшість монокультур, створених у регіоні досліджень в умовах В₂₋₃, С₂₋₃, через три-чотири роки мають у складі природного поновлення супутні породи: у свіжих гіротопах – березу повислу (*Betula pendula* Roth.) та дуб звичайний (*Quercus robur* L.), у вологих – вільху чорну (*Alnus glutinosa* (L.) Gaerth.) та осіку (*Populus tremula* L.) у кількості 15,0–25,0 тис. шт·га⁻¹, що є достатнім для формування складних змішаних деревостанів. Береза, вільха та осика входять до першого ярусу, дуб звичайний формує другий ярус.

Відповідно до діючої інструкції [10], лісокультурним фондом є зруби утворені внаслідок рубок головного користування та суцільних санітарних рубок. Підготування ґрунту проводиться механізовано трактором із плугом ПКЛ-70 борознами, посадка культур руками

під меч Колесова та механізовано МЛУ-1 – за схемами $2,0 \times 0,5$ м, $2,5 \times 0,5$ м, $2,5 \times 0,7$ м – для сосни звичайної та $3,0 \times 0,7-1,0$ м – для ялини європейської (*Picea abies* (L.) Karst.).

Незважаючи на наявність значних лісокультурних площ з відносно багатими та багатими лісорослинними умовами, дуб звичайний у культурах вирощують на зовсім незначних площах у зв'язку із великими витратами на догляди та низькою продуктивністю насаджень через пошкодження молодих культур ранньовесняними заморозками. Відомо, що дуб у перші роки життя, особливо у північних регіонах, потребує «шуби», у якості якої має виступати природне поновлення із швидкорослих листяних порід (берези, осики, липи, клену та ін.), на формування якої необхідні 3–5 років до садіння культур дуба. Але діючою інструкцією [10] залісення зрубів передбачено у рік проведення рубки або на наступний рік, що не дає можливості для формування природного поновлення другорядних порід, тим більше природного поновлення дуба звичайного. На не захищених листяними породами ділянках у молодих саджанців дуба зазвичай підмерзають верхівки, рослини починають хворіти і кущитись. Нерідко молоді культури дуба вражаються борошнистою россою, хрущами, листовійками, що призводить до зниження їхньої якості, до часткової, а іноді й до повної загибелі.

Відносно добре росте дуб у другому ярусі природних змішаних насаджень. У перший ярус він виходить до 60–80 років, але починає суховершинити, і переважна більшість дубових насаджень призначаються до вибіркового та суцільного санітарного рубки у віці 65–75 років. У таких насадженнях лісові господарства отримують деревини дуба менше ніж 50 % від загального запасу деревини, а вихід ділової деревини становить не більше ніж 10 %.

Судячи зі складу порід деревостанів, на землях, вкритих лісовою рослинністю [2, 16, 17, 21], усихання дуба відбувається не лише в чистих дібровах, а й у змішаних насадженнях. Причини всихання дуба в регіоні не вивчали, і на сьогодні це питання залишається дуже актуальним.

Найбільші площі загиблих і списаних культур мають Шосткинське (14,2 % від площі створених) та Новгород-Сіверське ЛГ (5,7 %). У двох лісових господарствах, Семенівському та Свеському, списаних культур протягом 19 років взагалі немає, у Середино-Будському – лише 5 га. Значні площі віднесені до загиблих культур старшого віку. Вони становлять 12 % від загальної кількості (3473 га), що у 3 рази перевищує кількість списаних культур молодого віку протягом останніх 10 років. Таке явище пов'язане зі складністю у списанні загиблих культур молодого віку. У зв'язку із віддаленістю районних центрів Новгород-Сіверського Полісся від обласного центру списання загиблих культур, яке затверджується обласним фітопатологом, є проблематичним. Тому часто загиблі культури не списують, а ставлять до розряду доповнення, кількість якого кожного року коливається у межах 5–40 % [2]. Згідно з актами списання, причинами загибелі культур є об'єктивні – пошкодження хворобами та шкідниками (травневим хрущем), дикими тваринами та пожежами.

За статистичними дослідженнями матеріалів лісовпорядкування стосовно лісових культур трьох лісгоспів Новгород-Сіверського Полісся (Семенівське, Шосткинське та Новгород-Сіверське) за період із 1997 по 2008 рр. встановлено, що культури сосни при лісовідновленні, попередниками яких були природні деревостани (вік 75–100 років, склад 10Сз, 10Сз + Бп + Дз, повнота 0,6–0,4), є значно стійкішими біологічно, ніж культури другого покоління. У перших незначні за площами осередки кореневої губки з'являються у віці 55–85 років і лише у високоповнотних деревостанах (повнота 0,72 – 0,9 од.), у других – осередки масового всихання виникають і розпад насаджень починається із 40 років, у культурах третьої генерації, які створені після суцільного санітарного рубки, осередки кореневої гнилі з'являються вже у семирічному віці. Культури сосни, створені на сільськогосподарських землях, також масово вражаються кореневою губкою у віці 28–66 років і призначаються до суцільного санітарного рубки [2].

Яскравим прикладом низької біологічної стійкості монокультур є масове всихання ялиників на території Новгород-Сіверського Полісся, де їхня площа становить 3388 га. У лісовому фонді ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство» їхні площі найбільші і

становлять 42,4 % (1437 га). Протягом 2010–2012 рр. усихання зазнали 333 га (23,2 %) ялиників у віці 33–89 років із часткою ялини у складі понад 5 одиниць [11].

Аналіз сучасного стану даних лісовпорядкування державних лісових господарств Новгород-Сіверського Полісся станом на 01.01.2010 свідчить, що серед лісів підприємств за площею переважають деревостани сосни звичайної (82,4 %), з яких 15–18 % площ уражені кореневою губкою. У більшості випадків – це середньовікові та пристигаючі високопродуктивні культури сосни звичайної (ліси 4 категорії – експлуатаційні), запас стовбурової деревини яких становить 200–550 м³/га, повнота – 0,72–0,86, бонітет 1Б–2 [7].

Неоднозначна ситуація склалася в молодих культурах дочірнього підприємства «Шосткинське АЛГ» Сумського ОКАП, створених на малопродуктивних землях, виведених із сільськогосподарського користування (табл. 2).

Таблиця 2

Стан лісових культур ДП «Шосткинське АЛГ», створених на малопродуктивних землях, виведених із сільськогосподарського користування, за період 1998–2004 рр. в умовах В₂ДС та С₂ГДС

Площа створених культур, га	Рік посадки	Склад насаджень	Переведено у вкриті лісом землі, га	Загиблі культури, га			
				усього	у тому числі		
					від посухи	від хвороб і шкідників	від пожеж
112,2	1998	8Сз2Бп	83,7	28,5	28,5	–	–
5,4	1998	7Дз3Бп	5,4	–	–	–	–
115,8	1999	6Сз4Бп	33,9	81,9	81,9	–	–
6,5	1999	6Дз4Бп	6,5	–	–	–	–
86,8	2000	10Сз+Бп	38,1	45,7	45,7	–	–
9,0	2002	8Сз2Бп	–	9,0	–	–	9,0
15,6	2004	8Сз2Бп	7,4	8,2	4,0	–	4,2
Разом: <u>348,3</u> 100%	–	–	<u>175,0</u> 50,2	<u>173,3</u> 49,8	<u>160,1</u> 92,4	–	<u>13,2</u> 7,6

За фондовими матеріалами [21] встановлено, що із 347 га створених протягом семи років культур лише половину переведено у вкриті лісом землі. Інші культури загинули внаслідок посухи та пожеж. Особливо пожежонебезпечними є культури, які мають у складі більшу частку сосни звичайної. Головними причинами загибелі культур є несвоєчасне садіння в комплексі з весняною посухою.

Добрий стан мають культури дуба зі значною домішкою берези в умовах свіжих відносно-багатих трофотопів, створені у 1999 р. на площі 6,5 га (див. табл. 2). Саджанці дуба були висаджені у борозни, нарізані серед природного поновлення берези повислої, вік якого становив 2 роки. Питання створення таких культур є актуальним для регіону і потребує додаткового вивчення.

За період глибокої соціально-економічної кризи в Україні великі площі сільськогосподарських земель не використовували за призначенням протягом багатьох років. Зокрема по Чернігівській області із 1405,0 тис.га ріллі станом на 01.01.2013 в обробітку перебувало 1157,2 тис.га, що становило 82,4 % від її площі. Решта 247,8 тис. га ріллі (17,6 %) переходять в інші угіддя – пасовища, сіножаті, природне поновлення лісових порід [5]. В одному із районів Новгород-Сіверського Полісся [4] використання орних земель виглядає таким чином (рис.1). Подібна ситуація склалася і в інших районах області.

За період 2003–2011 рр. у районі обробляли лише третину орних земель. Протягом останніх двох років ця частка збільшилася, але сягнула лише 45–50 %, що вказує на можливість виведення частини низькопродуктивної ріллі із сільськогосподарського користування під природне заліснення на підставі чинного законодавства. Якщо це розпайовані землі, доільно надати пайщикам можливість вести на них лісове господарство, і таким чином започаткувати приватний лісовий фонд в Україні за прикладом багатьох країн Європи.

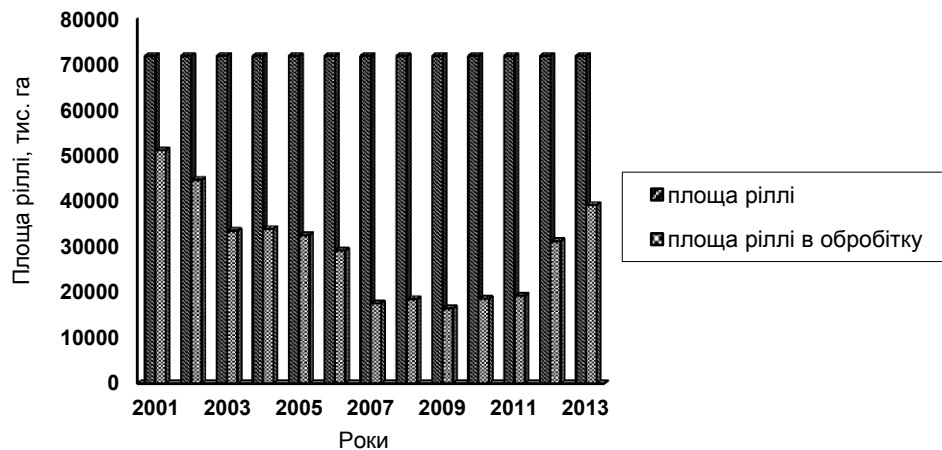

Рис. 1 – Динаміка використання орних земель Новгород-Сіверського району

Разом із тим виникла унікальна нагода вивчити життєздатність самосіву природної лісової рослинності у різних типах лісорослинних умов Новгород-Сіверського Полісся. У табл. 3 представлені матеріали із лісовідновлення та лісорозведення у 5 лісгоспах Новгород-Сіверського Полісся протягом 18 років.

Таблиця 3

Лісовідновлення і лісорозведення на території лісового фонду державних лісових господарств та земель сільськогосподарського призначення Новгород-Сіверського Полісся протягом 1995–2012 рр., га

Назва лісового господарства	Створено		Поновилося природним шляхом	«нові» ліси+природне поновлення в ТЛУ, га /%				Склад порід	
	лісових культур	«нових» лісів		B ₂	B ₃	C ₂	C ₃	природних лісів	лісових культур
Новгород-Сіверське	1999,0	717,7	579,2	$\frac{338,4}{26,1}$	$\frac{210,5}{16,2}$	$\frac{532,1}{41,0}$	$\frac{215,9}{16,6}$	10Бп, 6Бп4Сз+Дз	10Сз, 8Сз2Бп, 6Сз4Бп
Семенівське	2201,2	547,5	25,9	$\frac{369,6}{64,5}$	–	$\frac{177,9}{31,0}$	$\frac{25,9}{4,5}$	8Бп2Сз, 5Сз5Бп+Дз	9Сз1Бп, 7Сз3Бп, 5Сз5Бп
Ямпільське	2301,0	649,1	19,0	–	–	$\frac{649,1}{97,2}$	$\frac{19,0}{2,8}$	10Бп, 9Бп1Сз, 6Бп4Сз+Дз	10Сз, 8Сз2Бп, 7Сз3Бп
Середино-Будське	1657,0	688,0	143,0	$\frac{205,4}{24,7}$	$\frac{255,1}{30,7}$	$\frac{33,4}{4,0}$	$\frac{337,1}{40,6}$	10Бп, 9Бп1Сз, 5Бп5Сз+Дз	10Сз, 10Дчр, 5Сз5Бп, 8Бп2Дчр
Шосткинське	2194,0	1310,0	–	$\frac{1310,0}{100}$	–	–	–	10Бп, 8Бп2Сз, 5Бп5Сз+Дз	10Сз, 10Дчр, 8Сз2Дчр, 5Сз5Дчр, 7Сз3Бп
Разом	10654,2	3912,3	767,1	$\frac{2223,4}{47,5}$	$\frac{465,6}{9,9}$	$\frac{1392,5}{29,8}$	$\frac{597,9}{12,8}$	–	–
		4679,4							

За офіційними даними лісгоспів, природних лісів зареєстровано 767,1 га. До «нових» лісів, де частка природного поновлення становить 50–80 %, а інші 50–20 % належать культурам, віднесено 3912,3 га. Разом їхня площа дорівнює 4769,4 га – це майже половина площі створених протягом цього ж періоду лісових культур (10564,2 га). Із 4679,4 га поновлення найбільші площі (3615,9 га, або 77,3 %) займають природні молодняки в умовах

свіжих гігروتопів (В₂ та С₂) на землях, які були під ріллею, але не використовувалися за призначенням понад 5 років.

Необхідно додати, що інформація щодо природного поновлення по районах є далеко не повною (як мінімум на половину), оскільки природне поновлення, яке було передане до агролісгоспів комунальної форми власності (приблизно ще стільки ж), наразі не має офіційного статусу, і взяти довідки про його площі не було можливості. У той же час існуючими інструкціями [12] природне поновлення в області Новгород-Сіверського Полісся дозволено лише в умовах вологих та сирих гігروتопів на зрубках чорновільшанників та осичників.

Результати досліджень природного поновлення у свіжих суборах та сугрудах ДП «Ямпільське АЛГ» (табл. 4) свідчать, що загальна кількість дерев основних лісоутворювальних порід у віці 15–16 років становить 23,7–28,6 тис. шт./га¹. У породному складі молодняків переважає піонерна порода береза повисла (7,8–9,7 од.), осика та сосна звичайна становлять 0,3–1,5 од. Дуб звичайний трапляється поодинокі. Інші супутні породи – клен гостролистий (*Acer platanoides* L.), верба козяча (*Salix caprea* L.), в'яз граболистий (*Ulmus carpinifolia* Rupp. ex G. Sucrow), липа дрібнолиста (*Tilia cordata* Mill.) та ін. займають у складі запасу від 5 до 25 %. Рясність живого надгрунтового покриву під наметом деревостанів становить 40–75 %.

Таблиця 4

Лісівничо-таксаційні показники природних молодняків ДП «Ямпільське АЛГ» станом на 07.11.2014
ТЛУ – В₂–С₂

Порода	Вік, років	Склад, од.	Середні		Повнота		Густота, шт./га	Запас, м ³ /га
			діаметр, см	висота, м	абсолютна, м ² /га	відносна, од.		
ППП 1-Ол у кв. 58, вид. 20.1 Олінського лісництва								
Бп	15	7,8	7,3	10,6	9,6329	0,48	2333	60,4
Ос	15	1,5	7,6	9,5	1,5111	0,06	333	12,0
Сз	15	0,6	6,3	7,3	0,1750	0,01	56	0,9
Дз пар	15	0,1	3,2	3,3	0,1139	0,01	139	0,4
Разом	–	10	–	–	11,4329	0,56	2862	74
ППП 2-Св у кв. 69 Свеського лісництва								
Бп	16	9,7	7,4	10,8	8,3828	0,42	1946	53,0
Сз	16	+	7,3	6,2	0,6796	0,03	161	3,0
Дз	16	+	5,1	4,2	0,3183	0,05	151	1,2
Ос	16	0,3	7,7	10,2	0,5505	0,02	118	6,2
Разом	–	10	–	–	9,9312	0,52	2376	63
ППП 1-Св у кв. 69 Свеського лісництва								
Бп	16	9,1	7,4	10,8	9,7265	0,49	2245	62,7
Сз	16	0,3	5,6	5,7	0,4951	0,03	196	2,2
Дз	16	Од.	3,0	3,5	0,0833	0,02	118	0,3
Ос	16	0,6	6,6	9,2	0,3422	0,01	98	3,4
Разом	–	10	–	–	10,6471	0,55	2657	69

Варто звернути увагу на різницю у породному складі лісових культур та молодняків природного походження (див. табл. 3, 4): у культурах частка сосни становить 5–10 од., у природних лісах береза повисла становить як мінімум половину або переважає у складі. Невимоглива до умов середовища на перших роках життя, вона передусім є ґрунтополіпшувачем та створює сприятливе середовище для відновлення під її наметом інших цінних порід – сосни звичайної та дуба. Невипадковим є склад порід корінних стиглих деревостанів у переважаючих ектопах Полісся – 10Сз+Бп+Дз, 8(9)Сз1Бп1Дз або 8Сз2Бп, які є біологічно стійкими та високопродуктивними. Чисті культури сосни та ялини або культури з їхньою значною перевагою у складі є абсолютно невиправданими навіть у відповідних для них ектопах. Про це свідчить високий відсоток їхньої загибелі від посух, хвороб та шкідників.

Висновки. Протягом вісімнадцяти років у 5 лісових господарствах Новгород-Сіверського Полісся створено 10654,2 га лісових культур. Із них переведено до земель, вкритих лісовою рослинністю, 6868 га (64,4 %), 21,8 % – за першим класом якості, 47,8 % – за другим, 30,4 % – за третім.

В умовах свіжого та вологого борів у складі молодих культур сосна звичайна має частку 8–10 од., у свіжих та вологих суборах – 7–8 од. У свіжих та вологих сугрудах переважає ялина європейська (від 3 од. у «нових» лісах до 10 од. – у культурах).

Більшість монокультур в умовах B_{2-3} , C_{2-3} через три-чотири роки мають у складі природного поновлення супутні породи: у свіжих гігروتпах – березу повислу та дуб звичайний, у вологих – вільху чорну та осику у кількості 15,0–25,0 тис. шт·га⁻¹, що є достатнім для формування складних змішаних деревостанів.

Площа списаних культур становить 289,4 га (4,2 %). Найбільші площі загиблих і списаних культур мають Шосткинське (14,2 % від площі створених) та Новгород-Сіверське ЛГ (5,7 %). Площі загиблих культур старшого віку протягом 10 років становлять 3473 га (12 %), що пов'язане зі складністю у списанні загиблих культур молодого віку.

Згідно з актами списання причинами загибелі культур є об'єктивні – пошкодження хворобами та шкідниками (травневим хрущем), дикими тваринами та пожежами. Головними причинами загибелі культур на землях, виведених із сільськогосподарського користування, є несвоєчасне садіння у комплексі з весняною посухою.

Стійкішими до ураження кореневою губкою є культури сосни звичайної, створені на зрубках природних деревостанів, культури ж третьої генерації на зрубках коренегубочників вражаються хворобою вже у семирічному віці.

Площі лісів природного походження становлять 4679,4 га (767,1 га – природних та 3912,3 га – «нових» лісів). Природні молодняки на перелогах в умовах B_2 та C_2 ростуть на площі 3615,9 га (77,3 % від загальної площі), що вказує на високу життєздатність природного поновлення в умовах свіжих гігروتопів Новгород-Сіверського Полісся.

У свіжих суборах та сугрудах загальна кількість дерев основних лісоутворювальних порід у віці 15–16 років становить 23,7–28,6 тис. шт·га⁻¹. Береза повисла у молодняках природного походження становить половину або переважає у складі деревостанів. Супутні породи займають у складі запасу від 5 до 25 %. Рясність живого надгрунтового покриву під наметом деревостанів становить 40–75 %.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бузун В. О. Класифікація лісових площ за ступенем ефективності використання природного лісовідновлення / В. О. Бузун // Лісівництво і агролісомеліорація. – 1994. – Вип. 89. – С. 3–9.
2. Вдосконалити сучасні методи лісовідновлення в основних типах рівнинних лісів України : звіт по НДР № 10 / УкрНДІЛГА; керівн.: В. В. Борисова; викон.: І. М. Жежжун, Л. В. Дем'яненко, М. О. Галів, Г. М. Галів. – Харків, 2008. – 75 с.
3. Головні та лісовідновні рубки в рівнинних лісах УРСР / О. Л. Новіков, П. М. Мегалінський, М. Б. Бертущ, В. С. Наконечний. – К. : УАСГН, 1959. – 114 с.
4. Довідка Управління агропромислового розвитку у Новгород-Сіверському районі за 2001–2013 рр.
5. Довідка Управління агропромислового розвитку у Чернігівській області, 2013.
6. Дудко А. Ф. Соснові насадження природного і штучного походження в лісовому фонді Новгород-Сіверського Полісся / А. Ф. Дудко // Науковий вісник НАУ. – 2008. – Вип. 122. – С. 61–69.
7. Електронна база даних насаджень сосни звичайної в осередках кореневої губки Чернігівського ОУЛМГ. Поліська провінція. – 2012. – 13 с.
8. Киричок Л. С. Природне поновлення сосни звичайної в умовах Києво-Чернігівського Полісся / Л. С. Киричок // Науковий вісник НУБіП України. – 2009. – Вип. № 135. – С. 62–72.
9. Мауер В. М. Успішність природного поновлення як основа природного відтворення лісів України на засадах екологічно-орієнтованого лісівництва / В. М. Мауер / Тези доповідей учасників конф. наук.-пед. працівників, наук. співр. і аспірантів. – К. : Логос, 2007. – С. 2–23.
10. Підсумки роботи підприємств Держкомлісгоспу України у 2007 році / Держкомлісгосп України. – К. : Держком. лісового господарства України, 2008. – 128 с.

11. Порохняч І. В. Особливості всихання ялинових насаджень Новгород- Сіверського Полісся та поширення в них короїда-типографа / І. В. Порохняч // Лісівництво і агролісомеліорація – 2012. – Вип. 121. – С. 181–191.
12. Правила рубок головного користування. Наказ № 85/17380 від 26 січня 2010 р. – К., 2010. – 12 с.
13. Площі пробні лісовпорядні. Метод закладання : СОУ 02.02-37-476:2006.– [Чинний від 2007-05-01]. – К. : Мінагрополітики України, 2006. – 32 с. – (Стандарт організації України).
14. Ромашов Н. В. Лесовозобновление в различных типах вырубок сосновых лесов Левобережной Лесостепи и Полесья Украинской ССР / Н. В. Ромашов // Лесоводство и агролесомелиорация. – 1972. – Вып. 30. – С. 44–48.
15. Самофал С. А. Естественное возобновление и опытные культуры в борах Украины / С. А. Самофал // Тр. по лісовому досвідному ділу України. – Х., 1925. – Вип. 2. – 75 с.
16. Фондові матеріали ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство» за 1995–2012 рр.
17. Фондові матеріали ДП «Семенівське лісове господарство » за 1995–2012 рр.
18. Фондові матеріали ДП «Шосткінське лісове господарство» за 1995–2012 рр.
19. Фондові матеріали ДП «Середино-Будське лісове господарство» за 1995–2012 рр.
20. Фондові матеріали ДП «Ямпільське лісове господарство» за 1995–2012 рр.
21. Фондові матеріали ДП «Шосткинське АЛГ» за 1998–2004 рр.

Demianenko L. V.

CONDITION OF FOREST PLANTATIONS AND PROSPECTS FOR NATURAL REFORESTATION IN NOVHOROD-SIVERSKE POLISSYA

State enterprise “ Novhorod-Siverskiy Forest Research Station ”

The paper analyses fund materials for 5 state forestries of Novhorod-Siverske Polissya for period from 1995 to 2012. The materials represent the areas of the created forest plantations and the area of natural reforestation on agricultural lands. Fund materials concerning the state of forest cultures of Shostkinskiy Forestry for the period from 1998 to 2004 have been studied. Results of research of natural reforestation of Novhorod-Siverske Polissya are brought.

К e y w o r d s : Novhorod-Siverske Polissya, forest cultures, natural reforestation, species composition, root rot, forest pests.

Демьяненко Л. В.

СОСТОЯНИЕ ЛЕСНЫХ КУЛЬТУР И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИРОДНОГО ВОЗОБНОВЛЕНИЯ ЛЕСОВ В УСЛОВИЯХ НОВГОРОД-СЕВЕРСКОГО ПОЛЕСЬЯ

Государственное предприятие «Новгород-Северская лесная научно-исследовательская станция»

Представлен анализ фондовых материалов 5 государственных лесных хозяйств Новгород-Северского Полесья за период 1995–2012 гг., которые отображают площади созданных лесных культур и площади природного возобновления на землях сельскохозяйственного пользования. Проанализированы материалы о состоянии лесных культур Шосткинського лесного хозяйства за период 1998–2004 гг. Приведены результаты исследования природного возобновления Новгород-Северского Полесья.

К л ю ч е в ы е с л о в а : Новгород-Северское Полесье, лесные культуры, природное возобновление, породный состав, корневые гнили, вредители леса.

E-mail: e-mail: n_polesie@ukr.net

Одержано редколегією 14.01.2015